

Владимир ЈОВИЋЕВИЋ

ЈАНКО ВУКОТИЋ НА МОЈКОВЦУ

Сердар Јанко Вукотић своје значајно мемоарско дјело *Успомене из три рата* почиње молитвеним призивом Бога. „Ево данас у Бјеловару 8. јануара 1918. године, у име Господа Бога и Пресвете Тројице, почињем описивати моје доживљаје”. У миру и рату Господ је његова нада и истина.

У историји ратова велике војсковође водили су пресудне битке, које су успостављале нове односе и прилике у времену и простору и усмјеравале токове историје. Вријеме, људи и догађаји су, у ствари, припремали Јанка Вукотића за одсудну битку. Његова биографија је поуздан извор чињеница и објашњења о сазријевању и дорастању ове личности искушењима и немирима времена, прије свега у моралном, психичком и војном значењу.

Јанко Вукотић је рођен 18. фебруара 1866. године на Чеву црногорском од сердара Станка, сенатора и члана Великог суда, и мајке Марице Мрваљевић. Млади Јанко се васпитавао на Косовском завјету. Његови преци су били познати црногорски слободари и паметари, савременици Светога Петра, Његоша, књаза Данила и краља Николе и њихов поуздан ослонац у вођењу државне политике и ослободилачких ратова. Основну школу је завршио на Чеву, а 2. маја 1882. године послат је у Модену, Италија, гдје је завршио четворогодишњу Војну академију. У класи је био други по рангу и за успјех је награђен сабљом. И прије тога и послје тога Јанко показује живи интерес за историју и народну традицију. У Црну Гору се вратио јула 1886. године и добио чин поручника, а двије године касније премјештен је у Министарство војно. У чин командира унапријеђен је 1. маја 1892. и постављен за командира

књажеве гарде, а 2. септембра 1895. године постављен је за командира пјешадије. За начелника Општевојног одјељења Министарства војног унапријеђен је 8. маја 1903. године. Високи положај министра војног у првој парламентарној влади добио је 6. децембра 1905. године. У име Црне Горе са Србијом је 1908. године потписао споразум о националном ослобођењу.

Његов углед и досезање највиших војних и државничких положаја овим није завршен.

За команданта Источног одреда у Балканском рату постављен је 26. септембра 1912. године. Прво ратно крштење имао је 26. септембра 1912. године командовањем и заузимањем Мојковца. Два дана касније заузео је Бијело Поље, а 1. октобра осваја Беране, којом приликом је одликован високим знамењем-Обилића медаљом. Плав и Гусиње заузима 6. октобра 1912. године, а 10. октобра самлио је Ђаковичку дивизију на Мокрој планини. Ослободилачки поход је 15. октобра крунисао ослобађањем Пећи и Пећке патријаршије. Именован је за начелника штаба Врховне команде у опсади Скадра 1913. године. Зато је приликом предаје овог стратегијски и економски важног града водио главне преговоре са Есад-пашом. У рату са Бугарима на Брегалници командује црногорском дивизијом Дечански одред. Послије завршетка Другог балканског рата био је 22. јула 1913. делегат Црне Горе на конференцији мира у Букурешту. У чин дивизијара генерала унапријеђен је 1. фебруара 1914. године.

У сусрет првој свјетској кланици Црна Гора је објавила рат Аустроугарској 6. 8.1914. године. Истог дана краљ Никола је објавио прокламацију којом позива Црногорце „на свети рат за слободу Српства и Југословенства”.¹ Из два балканска рата Црна Гора је изашла са великим губицима и празном државном благајном. За непуне двије године она је морала по трећи пут ући у рат, технички и материјално потпуно неспремна. Врховни командант војске је био краљ Никола, а начелник штаба дивизије Јанко Вукотић, који је истовремено био и предсједник владе, министар војни и командант Херцеговачког одреда. Таква концентрација функција у једној личности свједочи о ванредно способном војнику и државнику, човјеку од великог краљевог повјерења и угледа.

¹ Глас Црногорца, бр. 39, 25. јул 1914. године – по старом

Учесник је у стварању историје која се писала крвљу. Огромна енергија је уложена да се у Црној Гори, Србији и шире, први пут последије Косова српски народ уједини и створи државу.

Наредбом министра војног бр. 191. од 28. јула 1914. црногорска војска је подијељена на четири одреда: Ловћенски, Херцеговачки, Санџачки и Старосрбијански. Ловћенски фронт се пружао од ушћа Бојане до близу Грахова. Чиниле су га бригаде: Катунска, Ријечка, Љешанска, Црмничко-приморска и Спушка. Херцеговачки одред покривао је простор од Грахова до Шћепан-поља. У његов састав улазе бригаде: Зетска, Бјелопавлићка, Никшићка, Вучедолска, Дурмиторска без Језерско-шаранског батаљона, Колашинска без пољског батаљона, три батаљона Беранске бригаде и Јаворачки батаљон. Санџачки одред држи фронт од Шћепан-поља до границе са Србијом. У његов састав су ушле бригаде: Пљеваља, Бјелопољска, Језерско-шарански батаљон и три батаљона Горњовасојевићке бригаде. Старосрбијански одред јачине 20 батаљона чувао је границу према Албанији. Овај фронт дуг скоро 500 километара развукао је ионако недовољан број војника. Морал црногорске војске био је на висини.

Прва иницијатива о заједничкој команди и садејству црногорске и србијанске војске дошла је са Цетиња. Генералштаб србијанске војске 26. јула 1914. године усвојио је црногорски захтјев. Руски дипломатски представник на Цетињу Обнорски упозорава црногорску владу да се држи изјаве дате Русији и Србији и да распоред своје војске изврши према плану србијанске врховне команде. За начелника штаба црногорске Врховне команде краљ Никола је поставио генерала Божа Јанковића, а за помоћника Петра Пешића.

Пребацивање црногорских јединица на санџачки фронт почело је 19. августа 1914. године. Санџачка војска је располагала са 14636 војника, формирана наредбом Врховне команде од 25. 8. 1914. године. Њене јединице прешле су Дрину 14. септембра и продужиле наступањем према Сарајеву, претходно зауевши Горажде. Сердар Јанко Вукотић, командант санџачке војске са борбено расположеним Црногорцима улази у жесток окршај са аустроугарском војском на Гласиначком пољу 9. и 10. октобра 1914. Славна санџачка војска држи фронт од Шћепан-поља до Вишеграда до 18. октобра 1915. године.

Тада одбија продор непријатеља на Рудо и Вишеград. Формира се Јаворски одред од 12 батаљона, који на Јавору и Чемерници води крваве борбе са непријатељем и задржава аустроугарске војнике док братска србијанска војска одступи долином Ибра, штитећи је

тако до Мојковца на путу за Скадар. Црногорска врховна команда почетком новембра издаје наређење Јанку Вукотићу да због повлачења србијанске војске на правцу Прибој – Нова Варош – Нови Пазар осигура њено извлачење. Завршни дио телеграма наде и вјере гласи: „Ако Санџачка војска осигура овај правац и не дозволи непријатељу дејство њиме у позадину српске војске онда се одужила српству, иначе српска војска биће доведена у критичну ситуацију”.² У свему је командант Вукотић успио да изврши постављени војни задатак и омогући повлачење србијанске војске. Сердар Јанко је дубоко вјеровао у Господа, његову милост и у своје храбре црногорце. Регент Александар Карађорђевић је 29. децембра 1915. године предао дивизионару Вукотићу Карађорђеву звијезду и тим поводом њему и браћи Црногорцима изразио историјску захвалност и владарску благонаклоност. „Војводо, Ви сте се више него одужили Српству, зато ми је драго што ми се пружила прилика да Вам лично из руке у руку предам за сада ово моје мало признање.”³ Овим свечаним чином показује се истина о односу Карађорђевића према Црној Гори. Касније заобилажење овог факта или његово криво тумачење у служби су дневне политике.

Операције црногорске војске од 22. октобра све до 16. новембра 1915. године спадају у најзначајније борбе које је она водила у Првом свјетском рату, а тиме је Санџачка војска у цјелости извршила своје ратне задатке. Познати историчар Новица Ракочевић сматра „да су аустроугарске трупе до 17. новембра успјеле да дубље продру у Санџак, српска војска, пошто није успјела да се пробије са Косова у правцу Скопља, нашла би се у тешком положају приликом повлачења преко Црне Горе, а можда би њено повлачење било доведено у питање”.⁴ Ово није претпоставка угледног научника, већ поуздано процјењивање ратне ситуације на основу богате архивске грађе. Повлачење српских трупа преко Црне Горе почело је 3. децембра 1915. године, али није извршено на вријеме.

Црна Гора је све учинила да се србијанској војсци и избјеглицама у повлачењу помогне у прихвату и исхрани. Жалосна је слика брат-

² Драгољуб Живојиновић, *Борба Црне Горе за опстанак, 1912. г. – 1922 г.*, Београд, 1996. стр 116.

³ *Споменица прославе 25-годишњице Мојковачке битке*, Београд 1940/41. године, стр. 14.

⁴ Новица Ракочевић, *Црна Гора у Првом свјетском рату, 1914. г. – 1918. г.*, Цетиње, 1969. г. стр 117.

ске војске измучене глађу, исцрпљене хладноћом и душевно кло- нуле. Што себи Црна Гора није могла прибавити, није могла ни србијанској војсци на путу невиђене голготе. Томе су највише кри- ви њихови савезници. Већина истраживача сматра да су савезничке силе правовремено уредиле црногорски ратни простор за прихват србијанске војске као своју базу, другачији би био положај ових држава и њихових војски на ратишту. Двије српске државе су саме остале да се боре против Централних сила.

Санџачка војска од 17. новембра па до краја децембра 1915. годи- не држала се линије повлачења Јавор-Кокин брод-Вишеград-Дрина, ширине око 145 километара. Смјер кретања водио је на линији Чакор-Мојковац-Тара, ширине 145 километара. Вођене су оштре заштитничке борбе на вододјелници Тара-Лим и даље у правцу Рожаја. Врховна команда је 17. децембра издала наређење коман- данту Санџачке војске Јанку Вукотићу – бити или не бити. „Издајте најстрожије и најенергичније наређење да се наши положаји на Та- ри имају бранити најодсудније и до посљедњег човјека”.⁵

Наредба указује на критичност одбрамбене линије. Драма која лако прелази у трагедију. Угрожено је било повлачење Прве српске армије од Андријевице према Подгорици. Санџачка војска је успјела да одбије нападе непријатеља, који је смјерао преко Мојковца да упадне у сјеверне границе Црне Горе.

У посјету Цетињу дошао је 22. децембра предсједник српске вла- де Никола Пашић. Краљ и влада указали су велику пажњу високом госту из Србије. Никола Пашић је јавно изнио да је Србија своју војну и политичку судбину везала за савезника и да је савезници неће одбацити. Пашић предлаже и нуди краљу, у повјерљивом раз- говору, да црногорска војска са краљем и владом одступа заједно са Србијанцима и да у Албанији чекају помоћ савезника. Краљ је у вјештом изговору дао неодлучан одговор истичући да само он жели повлачење црногорске војске. Било је обратно!

У исто вријеме, на санџачком фронту непријатељ је у продирању. Ратнички геније дивизијар Вукотић предвиђао је, процјењујући стратегијски циљ непријатеља, да ће у долини Таре доћи до одлучујуће битке. Његови су преци велики ратници и војсковође. Нарочито је гласовит био војвода Петар Вукотић који је мудрошћу

⁵ Драгољуб Живојиновић, *Борба Црне Горе за опстанак, 1912 г. – 1922 г.*, Београд, 1996. стр 116.

и одлучношћу много допринио побједима црногорске војске на Граховцу 1858. године и Вучјем долу 1876. године. Сердар Јанко природно надарен – добио је све битке које је водио, искусствен – дубоко промишља и школован – ништа не препушта случају и имитирању. Спремао се за битку свих батака... Да ли ће његова крупна леђа и челична воља моћи да понесу терет војне, моралне и физичке одговорности и спремности?!

Јанко Вукотић је мојковачки сектор сматрао најосјетљивијом тачком одбране у наступајућим драматичним данима и ноћима. О томе увјерљиво свједочи напријед цитирана наредба. Кључ битке, сматрао је сердар Јанко, јесу мојковачка врата. Исход битке је знатно опредјељивао будућност Црне Горе и Србије.

Прве санџачке комадант дивизије био је бригадир Петар Мартиновић. У њен састав улазе:

1. Бјелопољска бригада, командант Грујица Грдинић,
2. Колашинска бригада, командант Милош Меденица,
3. Извиђачки одред, командант капетан Крсто Поповић,
4. Ускочко-дробњачка бригада, командант командир Јован Жижић,
5. Митраљеско одјељење дивизије, 4 одјељења,
6. Дивизијска артиљерија, командант мајор Драгутин Илић,
7. Депо муниције, Доња Штитарица. Превијалиште у Подбишћу.

Наше излагање о смјеровима ратних дејстава и токовима историје, јер овај рад то не може заобићи, објективизира једно вријеме, личности и догађаје. У питању је историјска страна, раскршће прошлости и будућности, полет идеала и крах политике утамничених народа. Непријатељски команданти су добро проучили и процијенили природне, географске, климатске и одбрамбене чиниоце мојковачких врата, која отварају или затварају пробој аустроугарске војске према Колашину.

Милош Меденица са Колашинском бригадом 22/23. децембра, у условима која су шумска стабла пуцала од хладноће, испод сњеговите Бјеласице, силовито је разбио ударни клип Рајнелових батаљона. То је риједак подвиг. Вилхем фон Рајнел морао је одложити даље нападе на црногорске положаје на Мојковцу.

Васојевићки одред је дејством од Лима до Чакора, мјесецима без одмора. Војници Лакића Војводића читавог оштрог децембра морали су, поред добијених ратних задатака, да чувају своје породице и племе иза саме линије фронта. Мудри и енергични дивизијар Лакић Војводић реализовао је са млађим официрима тактичку замисао која

се састојала у сталној борбеној иницијативи, не улазећи у фронталне сударе. За велике борбене резултате добили су велико признање од краља Николе. „Мојим храбрим Васојевићима изјављујем Моју Краљевску Благонаклоност, како на храбром и неустрашивом држању у борбама против много надмоћнијег непријатеља, тако исто на хуманим и братским поступцима исхрањујући не само војнике из васојевићких бригада, већ и остале војнике црногорске и србијанске војске, који дејствују и пролазе преко њихове територије.

Истрај, јуначки соју Васов, велика српска породицо, да се хвалиш и поносиш међу морем и Дунавом, док год буде срба и јунака. Истрајте најљепши синови моји! Краљ.”⁶

Признање је обавезивало краља и Васојевиће.

Стање на санџачком фронту крајем 1915. године није неповољно. Напротив, Црногорци добро држе своје положаје. Санџачка војска Јанка Вукотића до краја је у децембру извршила заштиту одступнице србијанске војске. Затворили су главне пролазе – капије са сјевера и сјевероистока. Посљедњи остаци српске прве армије напуштали су Ђемовско поље. Војска је испољила висок борбени морал и високу патриотску свијест.

Дивизијар Вукотић издао је наредбу команданту дивизије Петру Мартиновићу, а овај прослиједио својим јединицама 5. јануара 1916. „Положај цијеле Санџачке војске био би компромитован падом правца Мојковац – Колашин, те зато Прва санџачка дивизија мора пошто-пото, по цијену ма каквих жртава, овај правац осигурати на себе”.⁷

Ова Мартиновићева заповијест на трагу је раније да се положиј „на Тари до посљедњег човјека” брани. Борци су били дорасли таквим високим захтјевима.

Дивизијар Вукотић будно је пратио непријатељске маневре и дејство артиљерије током цијелог 6. јануара 1916. године – Бадњег дана. Знао је да ће непријатељ на сјутрашњи дан, велики празник Христово Рождество, свом силином, мржњом и фанатизмом кренути у напад једном да прегази слободарске бранитеље Црне Горе, имена српског и вјере православне. Из штаба у Колашину је на Бадњи дан упутио славско обраћање свој војсци. Доносимо у цјелости сердарево обраћање.

⁶ Александар Драшковић, *Мојковачка битка*, Подгорица, 1996, стр 248. према Гласу Црногорца број 50.

⁷ Исто, стр. 258.

НАРЕДБА
 САНЦАЧКОЈ ВОЈСЦИ
 Бадњи дан у Колашину

Свој храброј санцачкој војсци сретњи бадњаци, које по нашем дивном српском обичају налажемо у част и у славу Рождества Христа Спаситеља. Свемогући Бог, Његови Божији угодници Исус Христос спаситељ нека благослове ове наше бадњаке, а помоћу његовом наше храбре мишице спасти ће Црну Гору и све Српство, у то име и у таквом тврдом увјерењу заједно са свом храбром Санцачком војском кличем:

Да живи Краљ Господар, врховни командант!

Да живи његова побједничка војска!

Да Бог спасе Црну Гору и Васцијело Српство!

Да живе браћа Руси, наши моћни заштитници, који су поново, и ако се боре против три моћна царства, смртан удар нанијели противнику у Галицији.

Командант
 дивиз. сердар Ј. Вукотић⁷⁸

Заклели се команданту да ће животе дати, али неће дати мојковачка врата.

Увече му је јављено да су борбе престале, што га није нарочито умирило, јер је знао да ће на Божић бити крвав судар. Увече, по дубоком снијегу и великој хладноћи упутио се сам на бојиште. Пада бијела тишина. До ујутро снијежни покривач је износио преко један метар. Бијела струка све је увила. Сердарева најдужа и најтежа ноћ! Сјутра бије битку свих батака!

У дневнику сјећања сердарева кћерка Василија пружа драгоцене изводе о атмосфери непосредно пред битку. Као званични ордонанс свога оца сердара Јанка, била је у прилици да изблиза упозна бојиште, ратнике и команданте. Доносимо сликовито и луцидно написан прилог кћерке Василије. „Мој отац, наш командант, у великој забринутости, имао је даноноћно огроман посао. Све око њега спремно, да на само један његов миг положи живот, толико су

⁸ Александар Драшковић, *Мојковачка битка*, Подгорица, 1996. године, стр. 263

му сви одани, вјерни и покорни. Напуштају се и Пљевља. Нико не говори гласно, и казује се само оно што се мора рећи. Ноћ је мрзла, а бистра и свијетла од пуног мјесеца, који као огромна сијалица освјетљаваше друм. На конак у Матаруге стижемо сви промрзли, а официр и командант највише. Ја у очајању не знам како да у пустом мјесту, нађем начина да огријем промрзлог оца који већ лежи на слами, која бјеше прострта у малој соби без пећи. Лед леден свуда! Најтежи јаук и вапај, који ми душу раздираше, бјеше онај мога оца који смрзнут, јечаше без свијести. Отрчим преко пута у другу одвојену кућицу. Пристависмо воду и угријану је брзо трчећи к оцу однесем у оне двије флаше. Затим се згурим и легнем подно његових ногу, да му их већ смрзнуте загријем својом топлином. Прошло бјеше дуго времена, кад ме поче дозивати:

„Гагуна, срце татино, а ће си то?”

Сва срећна, видим да је престао да дрхти и савладан умором хоће да заспе. Овај догађај последице је много пута причао и обично би рекао како сам му ја у Матаругама тада спасила живот.

Вече је свечано.

Бадњаци су поређани на главна врата. На огромној ватри, пред штабом Командант први па сви остали редом, наложили су бадњаке. Ја једна са житом и свијећом у руци их дочекујем. Вечерамо сви заједно, и већ пред полазак једу се пецива.

Божић је ту, божићно српско расположење са свим љепотама духа и хумора црногорског, као из доба „Горског вијенца”.

Полази се на чувену мојковачку битку.

Ноћ је мрачна и ледена. На хиљаду метара смо висине. То је на освит 25. децембра (по старом – В. Ј.). Јашемо сви редом и на челу је командант. Путује се таквим предјелима, да се само коњу мало нога оклизне, коњ и коњаник сурвали би се у неповрат.

Не види се ништа. Једино што се запажа кад поткова коњска наиђе на камен, бљесне искра, а гдјегдје цигарета сине кроз мрак. Чује се само топот и одјечи негдје у дубини к Фари. У мојој души су неописива збивања. У Штитарици штаб Петра Мартиновића узданице и ослонца мога оца.

На дрвеним, голим столовима, намјештена пецива. Једе се стојећи јер и ту се слави Божић православни.

Развила се шала. Свако у свом духу добацује понешто о предстојећој бици. Али чим једосмо и одморисмо се, шала престаде и на-

стави се озбиљан разговор између Команданта и Петра, У саму зору стигосмо на положај звани Препран.

Почиње битка. Наши нападају.”⁹

Вукотић Јанко, искусан тактичар и стратег, који није изгубио ниједан бој, битку и рат – одлучује се да изненади суровог непријатеља. Удариће први. Сердар Јанко оличење чојства црногорског, храбрости без узмака и дубоког промишљања, бира најтеже да би спасио највеће: Црну Гору и Србију. Прсију Обилића и погледа Мандушића, одговоран пред Богом и народом, издао је и потписао наредбу о нападу 6. јануара 1916. године у 10 часова и 10 минута увече у штабу Дивизије у Подбишћу.¹⁰

Непријатељски положаји на падинама Развршја имају се нападути снажно, а регрутски батаљони нападају најужи обод Бојне њиве. Ускочки батаљон одржава везу са извиђачким одредом Крста Поповића. Бјелопољска бригада стриктно контролише источне прилазе ријечи Тари. Ускочки батаљон, који је био скоро изолована јединица Дивизије, удара по мраку (6 часова ујутро) у лијеви бок непријатеља. Аустроугарска главнина је ангажована око пробоја Бојне њиве и Развршја. Кад се дијелила божићна ноћ од божићне зоре, сударио се Ускочки батаљон са јаким непријатељским лијевим побочним снагама. Тимарска чета уноси преокрет у поколебана чете батаљона. Сад и ове двије чете крећу силовито у напад. Непријатељ узмиче. У блиским сусретима ради нож или кундак пушке. Непријатељу пристижу резервне снаге из позадине.

Читавог дана не малаксава сурово рвање и клање са крволочица српског народа. Неустрашиви Ускочки батаљон на Божић, 7. јануара 1916. године одиграо је једну од највећих улога – цијелог дана је привлачио ватру противника, којег је одвлачио са главног попршта Бојне Њиве и Развршја, а није постојала могућност да буде подржан од других јединица Санџачке дивизије. Овај првог дана прослављени батаљон изгубио је четвртину свог бројног стања!

Притајени, са падина Развршја јурнули су Горњоморачки и Колашински батаљони, али су убитачном ватром приковани за лед и снијег. Милош Меденица је из близа немоћан пратио борбе. Генерал Рајнел је био у малој тактичкој предности, која може да битно промијени операцију. Искусни Меденица уочава однос снага и тра-

⁹ Василија Врбица-Вукотић, са Сердаром Јанком Вукотићем, у редовима санџачке војске, Мојковац, 1996. г. стр. 20-33

¹⁰ А. Драшковић, *Мојковачка битка*, стр. 268.

жи да му Петар Мартиновић пошаље велики Дробњачки батаљон из резерве, што је овај прихватио и одобрио, али му је послао један мањи батаљон под командом поручника Јефта Ружића. Млади старјешина Ружић са 200 војника журно граби према Бојној Њиви, гдје се непријатељ учврстио. У јуришу дочекао их је непријатељ густом ватром, Ружић мијења тактику отварајући убитачну ватру по групним непријатељским заклонима. На једном је настало обо-страно краткотрајно затишје, које су искористили Ружићеви одважници. Изненађени непријатељ напушта склониште. Пала је прва линија непријатељских ровова. Несналажење Дробњака да наставе са гоњењем, била је довољна да непријатељ крене у контрајуриш, али не наставља да гони Црногорце. Поручник Ружић муњевито користо аустроугарску грешку и позивајући батаљон на нови јуриш. „Дробњаци, при поласку обећасмо команданту дивизије да ћемо освојити Бојну Њиву. Погледај на десну страну, тамо крв пролијева Ровачки батаљон, хоћете ли да га данас издамо”.¹¹ Они су схватили да не смију назад. Висока морална норма савјести да не смију издати сабраћу Ровчане и не смију стати, покренула их је у нови јуриш. Прегажена је прва линија одбране, а противник је већ бјежао из друге линије одбране. Бојна Њива је пала!!! И поред снажне непријатељске ватре, Дробњаци остају приковани за освојене положаје. Сљедећа тачка неосвојива је Развршје. Ровачки батаљон креће у незадрживи јуриш. Битка се ломила око 15 часова. Рајнел је убацио у борбу последњу резервну јединицу. Сад генерал Рајнел лично предводи контрајуриш, али се ништа значајно не помјера и не рјешава. Неодлучан борбени исход битке од 7. јануара 1916. године за Аустроугарску је у ствари пораз!

„Али ту на Мојковцу и тога дана био је сребрни снијежни покривач искаљан врелом људском крвљу, која се нештедимице лила. Људи падаху, гинећи славно, без уздисаја или кајања, можда једино жалећи своје блиске, што остају без њих. Стижу извјештаји о погинулима, док рањеници већ пролазе мимо нас к Штитарици. У колоне рањених Црногораца, који су се враћали запазила бих и по коју жену, која се достојанствено гордаше уз мужа или брата што бјеше у ранама. А тек колико ли се њих ожалошћених вратило, не видећи нити не надајући да ће икад срести оне које су највише љубиле и вољеле. Једна од њих ми тада рече:

¹¹ Исто, стр. 278.

‘Што ћеш сестро! Родио се да гине за образ и Господара, али муке су живе ово прегорети. Бог дао здравље сердару и сачувао га међу нама, па је још и тебе довео.’

Послије огорчених борби, види се бјежање непријатеља.

Сјајна је то битка и побједа била, на велико задовољство команданта сердара Јанка Вукотића и Петра М Мартиновића.¹²

Испољени морал бораца у Мојковачкој битки је небеских висина, како колективни, тако и појединачни. У историји ратова тешко је наћи битку која је тако много значила и тако имала велик историјски учинак као што је то била Мојковачка битка, дајући немјерљив допринос ослобођењу српског народа, уједињењу Црне Горе и Србије и остварењу великог сна – државе јужнословенских народа. Битка о којој се и данас ћути, а била је историјска вододјелница. Истина о њој је свјетлост жртвеног поља које и даље рађа златно класје. Подвизи обичних војника превазилазе много тога што је већ записано, што нема ни у грчком класичном добу.

Ново Перов Драшковић, војник четврте Вељодубочке чете смртно је рањен на Божић у јуришу подно Развршја. Његови саборци га доносе до превијалишта. Кратко га почивају на снијег поред букве. Питају га како му је, али он иако се дијели од живота, каже нешто друго Видоју, рођаку полугласно каже: „Кажи Милуши (мајци – прим. А. Д.) дужан сам пет фијорина Раму Богданову”. Сви су занијемјели. Милутин Тодоров Булатовић из Роваца деведесетогодишњак, учесник чувене битке на Вучијем долу узнемирио се око 4. јануара 1916. године. Заповиједио је да му донесу свечано одијело, да му спреме торбу са храном и боцу ракије. Рекао је комшијама да не може мирно сједјети у дому „код жена” а оволика се младеж ровачка посатира са глава. Сви су га одвраћали од пута за Мојковац, али није хтио да одустане. Старина Милутин је освануо на Божић, на положају Ровачког батаљона, подно Развршја. Добио је пушку и припао чети у којој су били његови синови Милија и Илија. Метак погађа старог Милутина. Син Милија бацио се да заштити оца, али је и он пао мртав у снијег. Син Илија је дотрчао да помогне, али је и он пао тешко рањен али је и он једва преживио итд...¹³

¹² Василија Врбица-Вукотић, са Сердаром Јанком Вукотићем, у редовима санџачке војске, Мојковац, 1996 године, стр 20, 21, 28, 29, 32 и 33

¹³ Александар Драшковић, *Мојковачка битка*, стр 295, 298.

Колико је Мојковачка битка ушла у свијест народа, свједочи пјесма великог епског пјевача Радована Бећировића „Мојковачка битка”

„Сви Словени изгубише наду
што робују Бечу и Западу
Србин не шће ни тада да клоне

Три пута је за неђељу дана
Бојна Њива у крв окупана.

Па тако ви Бога и Божића
И двоглавог орла Немањина
И тако ви гроба Његошева,
Не пуштите Нијемце и Швабе
Да Руговску клисуру уграбе
Немојте се плашити, јунаци,
ако буду крвави барјаци.

Ми гинемо „Христос да се роди”
Јер ће ове витлејемске ноћи
Црногорци на Голготу поћи.

Вију вуци а лају лисице
свађају се око мяса тице.”

Велика битка све до данас покреће, с разлогом, на размишљање и расправљање. Аутор овог прилога не може да прихвати мишљења да је исход битке био неодлучан из простог разлога што је Аустроугарска планирала да победи на Мојковцу и пресијече одступницу српској војсци, а Црна Гора да одбрани Мојковац, Црну Гору и Србију. Имајући у виду тешке тромјесечне борбе са непријатељем, исцрпљена, слабо наоружана и исхрањена, противу три пута бројнијег непријатеља – остварила је свој циљ одбране и направила велики морални и физички подвиг. Црногорске снаге су износиле 6.000 људи. Црногорска војска је добила високе оцјене од многих угледника. Цитирамо: „Услуге које је црногорска војска учинила српској војсци приликом њеног повлачења ка Јадранском приморју,

ничим и никада се не могу надокнадити. То су услуге које је могао да учини само брат за брата и које се никада не заборављају.

Да је црногорска војска омогућила извођење аустријског маневра, биле би уништене све четири српске армије, па и цијела српска војска, а српски народ не би био оно што је данас”.¹⁴

Истина о Мојковачкој бици има вишеструки значај. Мало се зна или погрешно зна о Мојковачкој бици, као и о другим историјским догађајима. Не може бити безначајно погрешно читање и тумачење историје, поготову, како се представља младим из дневнополитичких разлога. Црногорци су се 6. и 7. јануара 1916. године жртвовали за још нерођене генерације, које данас живе. Погинуло је 164, а рањено 281 војника и старјешина. На страни непријатеља бројке су веће: губитци преко 700 људи, а погинулих 224.

У Мојковачкој бици 6. и 7. јануара 1916. године, погинуло је девет барјактара: Миливоје Бошковић, Јоко Полексић, Раде Гиљен, Перо Дожић, Павле Симовић, Никола Лакићевић, Радош Вујисић, Миладин Перовић и Максим Вујисић. Овај податак свједочи о жестини сукоба са непријатељем и светињи крстоносног барјака под којим су Црногорци гинули за слободу.

Јанка Вукотића, мојковачког лава, чекају нове одговорне државне и војне обавезе у судбоносним данима за мајку нашу Црну Гору. Болно је Јанко Вукотић, мојковачки побједник, примио вијест о паду Ловћена, црногорске светиње над светињама, на који је 11. јануара 1916. године ступила први пут окупаторска нога.

Сјутрадан је краљ Никола позвао Јанка Вукотића да се врати. Дивизијар је освануо 13. јануара у Подгорици. Истог дана је пало Цетиње – знамење Црне Горе.

Краљ га је именовао за команданта свих јединица које хоће да се боре. За новог начелника Врховне команде поставио га је 17. јануара Никола Петровић. Догађаји претичу један други. Краљ Никола 19. јануара напушта Подгорицу и одлази у Скадар, а 21. јануара стиже у Медово на путу без повратка у избјеглиштво. У сусрету краља Николе и унука, регента Александра води се кратак историјски дијалог. Краљ грли унука и каже му: „Сандро, ти ћеш да умреш, видиш ли какав си? Иди са мном да те пребацам у Бриндизи у болницу да се лијечиш.” Болестан, тетурајући, регент Алек-

¹⁴ Генерал Милан Ђ. Недић, *Српска војска на албанској голготи*, Министарство војске, Београд, 1937, стр. 63-64.

сандар је одговорио: „Ја, деда, никуда нећу да идем. Где буде гроб српској војсци, нека буде и мој гроб”.¹⁵ Дим у дим! Величанствено! Растали су се бришући сузе.

Истог дана, 21. јануара, влада у 14 часова пошто је сазнала за краљев одлазак из Скадра, издаје наређење Јанку Вукотићу да војсци саопшти да се разиђе са положаја. Према томе, она више не постоји. Битан дио те *НАРЕДБЕ* бр. 128 гласи: „Наређујем командантима да доље саопште јединицама и војску одмах распусте да иде својим кућама, и од моје стране изјаве официрима и војницима најтоплију захвалност за јуначко славно, достојно иако залуду досадашње војничко држање. Ја из Црне Горе никуда нећу, већ остајем у истој са мојим ратним друговима, заједно сносимо све тешкоће које нас очекују.”¹⁶ Истина, у наредби велики командант и човјек цитира одлуку владе која је „ријешила да се војска разиђе са положаја, те према томе војска не постоји већ само народ”. Вукотић је наведену наредбу саопштио војсци у 15 часова истог дана.

Црна Гора је капитулирала! Први пут у историји положила је славно оружје. Пуцала је свијест Црногораца, мучила се и кидала душа – нестала је црногорска држава, нестало је свијета за честољубиве Црногорце. Ломови, ломови...

Од тада до данас у јавности и историјској науци расправља се:

1. Да ли се црногорска војска могла благовремено повући са Скадра и да тако избјегне капитулацију?

2. Ко је кривац за срамну капитулацију никад непокорене Црне Горе?

Црногорска војска је могла, и за то су постојали главни услови, да се повуче, али за тако нешто није била спремна влада (краљ Никола). Услови су постајали и послвије бјеганије краља Николе који је заборавио на народ, јер није постојала опасност да је у томе онемогући непријатељ.

У питању капитулације консултоваћемо најбољег познаваоца Црне Горе у Првом свјетском рату. Новица Ракочевић категорички тврди, на основу бројних прворазредних извора и чињеница да: „Црногорска влада Лазара Мијушковића од првог дана свог дјеловања заузела је капитулантски став и заједно са краљем, сноси одговорност за капитулацију војске. Окривљивати за капитулацију

¹⁵ Александар Драшковић, *Мојковачка битка*, стр 393-298

¹⁶ Н. Ракочевић, *Црна Гора...* стр 186 и 189; А. Драшковић, *Мојковачка битка*, стр 342.

било кога другог – историјски је необјективно и не одговара чињеницама”.¹⁷

Уморан од ратова и живота, Јанко Вукотић је оштро реаговао на изјаву избјегличке владе о капитулацији Црне Горе, што је пренио у „Јутарњи загребачки лист” 22. маја 1918. и у „Цетињским новинама” 11. априла 1918. године (послије окупације сердар Јанко је интерниран у Бјеловар, Аустрија). Мојковачки побједник истиче: „Много би боље учиниле и више користиле свом крају, напаћеном нашем народу, разне владе краља Николе, да су имале толике смјелости, па да су одмах рекле праву истину о капитулацији Црне Горе, него овим измишљањем и конструисањем разних докумената, који нијесу никад ни постојали.”¹⁸

Два догађаја илуструју сердареву моралну величину. Да би спријечио међубратску погибију, Јанко Вукотић 5. јануара 1919. године упућује драматично писмо генералу Милутиновићу, послије сердаревих преговора са учесницима Божићне побуне, који су се налазили у Бајицама. „Преклињем Вас Богом и свима што нам је најсветије, спасите, Ви и војвода Стево Црну Гору и учините да се братска крв не пролијева”.¹⁹

Иако присталица уједињења, сердар Јанко светиње братских живота држи изнад свега. Недавно је аутору овог прилога испричао Јанко Вукотић, унук великог претка, да је краљ Никола нудио Јанку да купи дионице у никшићкој пивари, те да ће му он посудити новац. Одговорио је да то не може, јер су му важнији државни послови од приватних, па и ако би дионице у пивари биле богат извор прихода.

Јанко Вукотић, Мојковачки лав, носио је на грудима толико и таквих ордена да је то ријетко било виђено и у свијету. Добио је домаћа и страна одликовања:

- Данилова звијезда с лентом првог степена
- Данилов крст другог и трећег степена
- Обилића медаља
- Црногорска сребрна медаља за храброст
- Црногорска златна медаља за ревносну службу
- Бијели орао првог до трећег степена

¹⁷ Н. Ракочевић, *Црна Гора...* стр 195.

¹⁸ Јанко Вукотић, *Успомене из три рата*, Београд, 1996. г. стр. 213.

¹⁹ Шербо Растодер, *Скривана страна историје*, том први, Бар, 1997, г. стр. 125.

- Свети Сава, првог до четвртог степена
- Карађорђева звијезда са мачевима трећег и четвртог степена
- Карађорђева звијезда без мачева другог и трећег степена
- Таковски крст
- Златна Обилића медаља за храброст

Страна одликовања:

- Француска, Легија части другог и трећег степена
- Енглеска, Крст Светог Ђорђа
- Русија, Звијезда Светог Станислава с лентом првог степена, Звијезда Свете Ане с лентом првог степена, Крст Свете Ане
- Грчка, Звијезда Светог Спаса
- Румунија, Звијезда с мачевима
- Италија, Звијезда круне, Крст круне трећег степена, Крст Свете Мауриције и Лазара трећег и четвртог степена
- Бугарска, Звијезда с лентом првог степена с мачевима, Крсту брилијантима
- Турска, Звијезда Осмајлије првог степена, Звијезда Осмајлије трећег степена, Звијезда Мецидија првог степена, Звијезда Мецидија другог степена
- Пољска, Крст с мачевима трећег степена
- Њемачка, Звијезда црвеног орла првог степена, Крст Светог орла трећег степена
- Аус. Фрања Јосифа II Гвоздена круна трећег степена, аустроугарски орден је вратио

Висока одличја која је добио сердар Јанко Вукотић представљају високо свједочанство о блиставој биографији великог стратега; представљају значајно међународно признање црногорским ослободилачким ратовима и црногорској државности.

Владимир ЙОВИЧЕВИЧ

ВЫДАЮЩАЯСЯ БИТВА ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резюме

Время, люди и события подготовили полководца выдающейся битвы.

Приказом военного министра от 28 июля 1914 г. черногорская армия разделена на четыре отряда Ловченский, Герцеговский, Санджакский и Старосербский. Дислоцирование черногорских единиц на Санджакский фронт началось 19 августа 1914 года. Отряд состоял из 14636 солдат, которые обороняли линию фронта от Шчепан-поля до Вишеграда.

Начальник дивизии Янко Вукотич оценил, что австро-венгерская армия проведет решающий бой в долине реки Тары. Черногорцы во главе с Янко Вукотичем линию защиты передвигают в направлении Мойковских ворот, где выигранное или проигранное сражение определяло судьбу Черногории и Сербии. Солдаты поклялись Янку Вукотичу погибнуть, но не пустить неприятеля через Мойковские ворота. После жестокой борьбы во время Рождества 1916 год, неприятель начал отступать и затем обратился в бегство. Мойковская битва является водоразделом истории.